

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

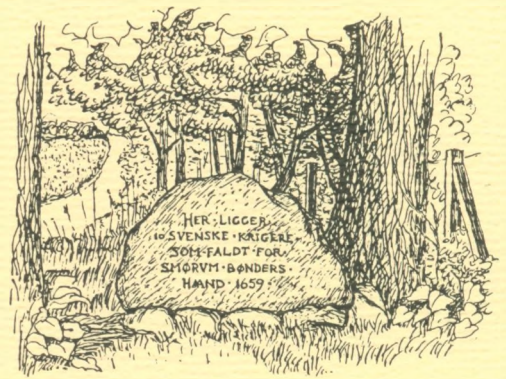
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

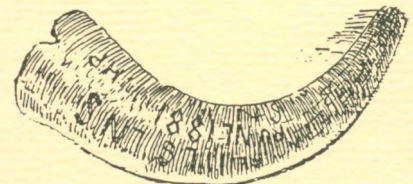
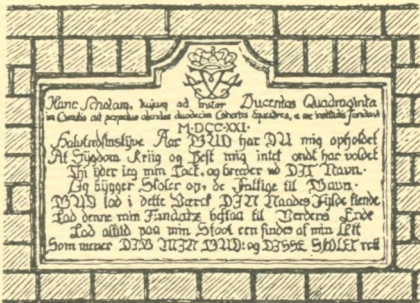
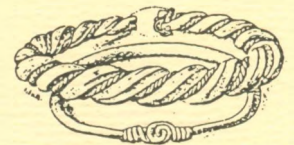
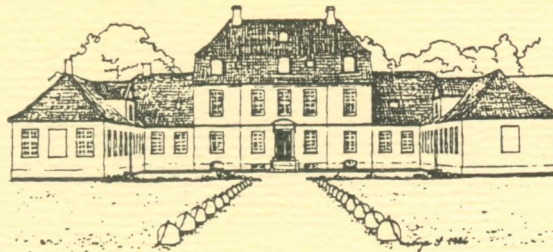
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ISSN 0905 8834

Årsskrift 1990 Ledøje-Smørum Historisk Forening og Arkiv

**Årsskrift 1990
Ledøje-Smørum
Historisk Forening
og Arkiv**

Udgivet af foreningen med støtte af ABC-tryk

Foreningens bestyrelse

Formand:	Steen Asger Jensen	42 65 03 09
Næstformand:	Anni Pedersen	42 65 47 20
Kasser:	Ayoe Rasmussen	42 97 29 30
Sekretær:	Birthe Dahl	42 16 93 13
	Rita Holm	42 65 36 44
	Poul Clemmensen	42 97 74 95
	Jørgen Christensen	42 97 50 51
Suppleanter:	Jytte Siegler	42 97 96 16
Revisorer:	Elin Jacobsen	44 68 04 32
	Lars Jensen	44 66 13 56
Redaktion:	Rita Holm	42 65 36 44

Lokalhistorisk Arkiv

Adresse:	Smørum Bygade 35, Smørumovre, 2765 Smørum
Telefon:	42 65 44 04
Åbningstid:	1. torsdag hver måned 19.30 - 21.30 hver torsdag 10.00 - 13.00 1. søndag i hver måned 13.00 - 16.00 2. lørdag i hver måned 11.00 - 13.00
Arkivarer:	Rita Holm 42 65 36 44 Aase Thygesen 42 97 56 45 Edla Nikolaisen 42 97 51 95 Nelly Axelsen 42 97 10 36
Tryk:	ABC-tryk 42 97 10 80 Riskær 3, 2765 Smørum

Hvor intet er anført er billederne fra arkivet.

Indhold

Forord	3
Skolelærer i Smørum Skole	4
Skarpretteren i København og Københavns amt	10
En blodig tragedie i Smørumnedre	15
Barndomserindringer på Tysmosegård i Nybølle	19
Kvindeforeningen i Smørum	26
Arkæologi	29
Lokalsamling	33
Arkivet	33
Sengehalm var en god forretning	34

Kære læsere!

Det er en stor glæde at kunne konstatere, at sidste års forsøg på at udgive et egentligt årsskrift blev en succes. Derfor er det ikke nok at indlede med »Kære medlemmer«. Årsskriftet er nemlig blevet solgt til en bred skare af interesserede.

Jeg håber at 1990-udgaven også vil blive vel modtaget. Forhåbentlig vil den blive en oplagt gaveidé til familie, venner og bekendte med tilknytning til Ledøje-Smørum kommune.

Den fremgang på alle felter, vi kunne konstatere i 1989, har fortsat i 1990 og vi har oplevet en værdsættelse af vort arbejde fra forskellig side. I 1991 har Ledøje-Smørum kommune sat 10.000 kr. af til støtte for udgivelsen af årsskriftet.

Medlemstallet er vokset betydeligt og besøgene på Smørum Gl. Skole er voldsomt stigende. Vi har stået for flere arrangementer for historisk interesserede udenfor vores kommune – ja, for mennesker udenfor Danmark med tilknytning familiemæssigt til vort område.

Vi har arbejdet med at udforme materiale, som vil være velegnet som undervisningsmateriale i skolerne. Udstillingen om »kommunernes skoler« er blevet fulgt op af et undervisningstilbud om »De gamle skoler i Ledøje-Smørum«. Vi finder det vigtigt, at få næste generation i tale på det lokalhistoriske plan. Nye tiltag på dette felt er under forberedelse.

Intet er mere heldigt for det lokalhistoriske arbejde end arkæologiske fund i lokalområdet. Når der så står vikingetid på fundene, er man endnu heldigere. Denne periode har en magisk tiltrækning. At en større gravplads

skulle dukke op på ved Råbrovej nord for Søagerskolen, var en stor og glædelig begivenhed. Arkæologen Jens Henrik Jønsson fortalte fængslende om fundet ved vor generalforsamling i februar.

Det er selvfølgelig et stort ønske at kunne offentliggøre nyt fra dette fund efterhånden, som det bliver bearbejdet. Det vil derfor være spændende, at se hvad den fortsatte udbygning vil bringe for dagen.

Til redaktionen skal lyde en varm tak for det store arbejde, det har været at lave dette skrift.

Til vore medlemmer og øvrige læsere ønskes en rigtig glædelig jul samt et godt nytår.

*Med venlig hilsen
Steen Asger Jensen
Formand*

Smørum skole 1914

Skoleholdere og skolelærere i Ledøje-Smørum.

Af Poulin Nielsen

Skolelærer i Smørum skole.

I Ledøje-Smørum var skolevæsnet for 300-år siden som så mange andre steder, en privat sag. Der synes at have været ret så stor interesse for oplysning og desuden påbød loven, at forældre skulle sørge for, at deres børn fik nogen undervisning, særlig i læsning. Derfor havde man i mange sogne antaget en student, en latinskolediscipel eller endog en aftakket (afgået) underofficer til skoleholder.

Otto Jensen, Emil Andersen, Hans Johansen, Niels Andersen, Alfred Andersen, Hans Pedersen, Peter Bagge, Hemming Jensen, Ketty Christiansen, Ingeborg Hansen, Gerda Pedersen, Marie Larsen, Gudrun Pedersen, Margrethe Pedersen, Rigmor Clausen, Alvida Andersen, Lille ?, Sofie Johansen, Michala Christensen, Agnes Brøndegård, Camilla Bagge, Ulla ?, Tekla ?, Lydia Jensen, Marie Andersen, Dagny Pedersen, Karen Jensen, Ellem Pedersen, Rigmor Andersen, Margrethe Johansen, Agnes Jensen, Carl Pedersen, Helge ?.

I Smørum var således en »Søren Skoellmester«, hvem en bonde en ved Ølstykke Herredstings dom 1629 blev tilfunden at betale »2 faed salt mad og 2 brød for 2 aars juelle rente«. I 1685 nævnes i Smørum en Jørgen Skoellmester.

Da Frederik d. 4. oprettede rytterskolerne, blev det Ledøje, der fik en rytterskole. Først da Christian d. 6. i 1735 udstedte en befaling til stiftøvrigheden om at undersøge skoleforholdene på landet, blev spørgsmå-

let om en »rigtig« skole i Smørumovre aktuelt, men først da forordningen af 29.4 1740 fremkom, blev der for alvor arbejdet på at få en skole for områderne Smørumovre, Smørumnedre, Nybølle og Hove.

Med bistand fra herredsprovst magister Dorschæus fra Ballerup besluttede jordegodsejerne i Smørum sogn, at man ville oprette skole for Smørumovre og Smørumnedre, mens børnene fra Hove og Nybølle skulle undervises om vinteren af degnen i Ledøje.

Man mente, at klokkerens hus i Smørumovre ville være egnet som skole og at Jørgen Klokker kunne være skoleholder, men denne ordning stødte på modstand fra klokkeren, som ikke ville afstå fra sit hus og som ikke mente, at han kunne magte opgaven som skoleholder.

1. Omsider fandt lodsejerne et hus, der kunne bruges, og 1742 blev Jørgen Thøger Hvas – »en vel befunden dygtig studiosus« – beskikket som skoleholder i Smørum for en årlig løn af 24 rdl. samt 20-24 læs tørv.

Smørum skole 1926 - 27.

1. Carl Larsen, 3. Christian Smørum, 4. Harald Olsen, 7. Lærer Larsen, 8. Alida Derendt, 11. Poul Jensen, 12. Frode Jensen, 14. Else el. Julie Rasmussen.

I 1743 blev der yderligere tillagt ham 7 rdl årligt af lysepenge (penge til indkøb af kirkelys).

I 1744 erholdt han de 8 rdl årligt, som hidtil havde været tillagt degnen i Ledøje for skoleholdet i Hove og Nybølle, da denne helst ville være fritaget for skoleholdet i de nævnte byer, hvorfor børnene derfra nu skulle søge til Smørum skole. Kort tid efter androg han om en yderligere lønningsforhøjelse, »da han ikke med hustru og små børn kunne have sit udkomme«.

Men hans andragende optoges højst unådigt, og amtmanden betydede ham, at »han vidste, hvad han var gået ind til og var han ikke fornøjet stod det ham frit

Smørum skole 1933.

1. Gerda Hansen, 2. Else Nielsen, 3. Marie Petersen, 4. Agnes Pedersen, 5. Minna hansen, 6. Johanne Madsen, 7. Gerda Olsen 8. ?, 9. Vagn Pedersen, 10. Ketty Christensen, 11. Lærer Larsen, 12 Inge Jensen, 13. Margrethe Eiberg, 14. Rigmor Nielsen, 15. Dagny Sørensen, 16. Hertha Nielsen, 17. Ruth Illmann, 18. Edith Jensen, 19. Deickmann, 20. Erna Pedersen, 21. ?, 22. ?, 23. Karen Deickmann, 24. Ejler Jensen, 25. Henry Pedersen, 26. Erik Pedersen, 27. Svend Clausen, 28. Georg Rasmusen, 29. Frede A. Andersen.

for at fratræde bestillingen«. Hvas synes at være blevet forflyttet ca. 1749.

2. Lauritz Resen, student, var skoleholder 1750, blev gift med Marie Magdalene Ternsborg. 1755 blev han kaldet til degn i Gladsaxe.

3. Giert Hans Meulengraht var skoleholder 1756 og blev samme år gift med Anne Marie Madsdatter Staal.

4. Jacob Hansen blev skoleholder 1762, og 1763 blev han gift med Marie Elisabeth Hoppe. Blev rimeligvis forflyttet ca. 1773.

5. Heinrich Siegel blev skoleholder 1775. Han var böhmer, formodentlig en indvandret håndværkssvend, som man i ond trang havde gjort til skoleholder. Han var separeret fra sin hustru, der opholdt sig i Odense. Han

Ca. 1935-36 Smørum skole

Fra øverst til v.: Agnes Pedersen, Gerda Olsen, Helge Larsen, Dagny Sørensen, Rigmor Nielsen, Margrethe Eiberg, Erna Petersen, Gunna Hansen, Inge Jensen, Ruth Jensen, Vera Svendsen, Ellen Dichmann, ?, Frede Arnfeldt And. Emil Petersen, Svend Rasmussen, Johanne Madsen, Else Nielsen, Carlo Salomonsen.

døde 1778 i yderste fattigdom og elendighed, 51 år gammel.

6. Samuel Wulf blev skoleholder 1778, men forflyttedes herfra 1789.

7. Jens Jensen Tarp var født i Agersnap, Lundenæs amt i Jylland. Som murersvend var han med til at bygge Edelgave, hvis ejer Jacob Bornemann, blev opmærksom på hans smukke håndskrift og foreslog ham at overtage den ledige stilling som skoleholder i Smørum,

hvilket han dog ikke turde før han fik tilsagn om, at han om sommeren kunne få murerarbejde på Edelgave.

Han overtog så stillingen 1789 og giftede sig samme år med Karen Larsdatter. Han døde 1813, 48 år gammel. Tarp roses af amtsprovst Eylen Hammond (1805) som en såre duelig, sindig og godmodig skolelærer.

Børnetallet havde da oversteget 100, vinterskolegangen var ustadig, og sommerskolegangen endnu ikke indført, idet beboerne stadig trodsede provstens påbud om at sende deres børn til skolen også i sommertiden, og det hjalp ikke, at provsten truede dem med den væbnede magts indgriben.

Det har altså ikke været lystelige forhold, Tarp arbejdede under. Hertil kom, at skolehuset var faldefærdigt, stolper, tag, loft og vinduer var rådne, og huset i det hele sunket så dybt, at man ikke kunne stå oprejst i værelserne.

Smørum skoleudflugt sommeren 1947

Fra ven. øverst: Frk. Nielsen, Ib Sørensen, Erling Thilleman, Verner Nielsen?, Uffe Mikkelsen, Jens Rasmussen, Leif K. Johansen, Hans Erik Hansen, Preben Johansen, Romand Jørgensen, Egil Møller, Jørgen Krogh, John S. Mikkelsen, Gerda J. Jensen, Ebba Larsen, Tove Nielsen, Mona Larsen, Alice Rosquist, Bente Nielsen, Bente Petersen, Birgit ?, Lissie Jensen, Birthe K. Johansen, Lise Christensen, Mona Andreasen.

8. Herman Christian Lind, student, født i Norge 1776, blev skolelærer i Smørum 1813. Han var da gift med Sara Meyer og havde i flere år ernæret sig som informator i København. Linds hustru døde 1829, 40 år, fra 7 børn. Selv blev Lind i 1838 entlediget med pension og døde i Smørum 1854. Han var en ivrig idrætsmand – skiløb og fiskeri. (Havebrug-se årsskrift 89).

9. Hans Peter Frandsen, født i Holbæk 1. marts 1813, student 1832, kandidat 1837. Skolelærer i Smørum

1838. Skolelærer og præst på Gjøøl 1845. Sognepræst til Tødsø på Mors 1853, og Haraldsted 1868. Entlediget på grund af svagthed 1882, død 1889. 1838 havde han ægtet Charlotte Plesner.

10. Jørgen Nielsen f. 1786 i Daugløkke i Frederiksborg amt, seminarist fra Brøndbyvester 1810. Var derefter skolelærer i Hjortespring, hvor han købte en bondegård, i hvilken han indrettede skolestue. Da han på flere måder følte sig fortrædet, søgte han forflyttelse og blev 1845 skolelærer i Smørum, hvor han døde 1847. Hans hustru flyttede ikke med ham hertil, men vedblev at bo på gården i Hjortespring.

11. Poul Gjøøl, født 1806 i Ishøj, hvor faderen var lærer. Var først gartner elev, blev seminarist fra Jonstrup 1825. Var derefter huslærer på Barfredshøj, blev 1827 lærer i Herlev, og samme år lærer i Smørum. Blev entlediget 1874 og tog derefter bopæl i Ledøje, hvor han døde 1887. Hans hustru Lyna Amalie Mørch døde 1883.

Gjøl var anerkendt som en dygtig lærer og var meget afholdt af beboerne, hvilket gav sig til kende såvel ved hans afsked som navnlig ved den store deltagelse, hvormed hans guldbryllup fejredes 1878.

12. Peter Johannes Korch født 1842. Seminarist fra Jonstrup 1863. Samme år hjælpelærer i Snekkersten, blev 1865 andenlærer i Smørum og 1874 førstelærer samme sted. Han ægtede 1865 Mathilde Gjøl, datter af hans forgænger i embedet som førstelærer. P.J. Koch døde 1900 og Mathilde Gjøl døde 1926. Begge blev begravet på Smørum kirkegård, hvor deres grave endnu (1983) ses.

13. Jens Peter Jørgensen født 1846 i Højetåstrup, seminarist fra Jonstrup 1866, i 2 år lærer ved realskolen i Korsør, 1869 lærer for den sydlige del af Kløvborg sogn

Århus stift. 1874 lærer ved Hove ny skole og organist ved Smørum kirke, år 1900 forflyttet til Smørum skole, hvor han virkede til 1915. Han blev 1875 viet til Anna Cathrine Ulrichsen. J.P. Jørgensen døde 1926 og blev begravet på Smørum kirkegård.

Han blev kendt som lokalhistoriker, der leverede mange bidrag til historisk årbog for Københavns Amt samt til lokaleaviser. Men bedst kendt er nok hans »Historiske Optegnelser om Ledøje-Smørum sogne fra Oldtiden til nyere Tid«. Til hans minde er rejst en sten ved Smørum kirke.

14. A. Larsen afløste 1915 J.P. Jørgensen som første lærer ved Smørum skole og virkede der, til han 1950 tog sin afsked på grund af sygdom, hvorefter han flyttede til Høje Tåstrup, hvor han kort efter døde og blev begravet på kirkegården der.

Smørum skole 1951-1952.

Øverst: Romand Jørgensen, Govart Heede, Mogens Nørgård, Alice Rosquist, Birte Johansen, Inge Poulin N., Tove Nielsen, Klaus hos Bagge, Ib Sørensen, Åge Petersen, Lærer Poulin Nielsen, Johanne Jensen, Lissie Jensen, Estrid Jensen, Rita Petersen, Elna Larsen, Karen Jensen, Inger Jensen, Sonja Thygesen, Tommy Hansen, Jørgen Krogh, Bernt Rosquist, John Mikkelsee, Svend Åge Andersen, Ernest Jensen, Kaj Henriksen, Jørgen Jensen, Arne Poulin N., Tage Andreassen, Hemming Sørensen.

15. Niels Poulin Nielsen, født 1905 i Serritslev, Væhn Nebel sogn Gl. Skanderborg amt, søn af førstelærer Niels Nielsen og hustru Odel Marie. 1915 flyttede familien til Sandager ved Assens, hvor N.P.N. efter sin konfirmation var beskæftiget ved landbrug gennem godt 3 år. Tog lærereksamen fra Jonstrup 1927, kystartillerist i tiden juni 1927- feb.1928. Derefter vikar ved Holevad skole i 2 mdr. og årsvikar ved Sørvad skole i Vinding-Vind kommune til juli 29. Fra nov. 29 andenlærer i Espe på Fyn til nov. 1950, da han begyndte som førstelærer ved Smørum skole.

N. Poulin Nielsen var organist ved Espe kirke i tiden 1929-50 og ved Smørum kirke i tiden 1950-70. Da centralskolen startede 1959, fik han sin arbejdsplads der, til han tog sin afsked i 1973 De sidste år i skolen var han viceskoleinspektør. Han blev viet i Oppesundby kirke 1929 til Ellen Sofie Olsen født 1907.

N. Poulin Nielsen har også gennem årene deltaget i det kommunalpolitiske liv. Han var medlem af Espe sogneråd i tiden 1937-50 og af Ledøje-Smørum sogneråd i tiden 1954-70. I begge sogneråd næstformand en del af tiden. I Smørum har han også en overgang været kirkevæрге.

På Fyn deltog han i ungdomsarbejde. Var aktivt medlem af Skytte- og gymnastikforeningen og en tid medlem af bestyrelsen. Han ledede folkedans gennem flere vintre og var med i Fynske Folkekor.

Skarpretteren i København og Københavns amt.

Af Rita Holm

I vikingetiden hævnede slægten et hvert overgreb på en af slægtens medlemmer. Men, da nordeuropæiske bysamfund i middelalderen begyndte at dannes, blev det nødvendigt at udarbejde strenge love, for at undgå vold og kaos i de voksende byer. Samtidigt måtte der også udpeges en dømmende magt og en embedsmand, der kunne udføre den strengeste idømte straf, nemlig dødsstraffen.

Middelalderens betegnelse for denne embedsmand, var bøddel. For både øvrigheden og borgerne blev det en behagelig ordning at kunne vælte ansvaret for udførelsen af henrettelser, tortur, hekseprøver, piskning og udvisning fra byen af horer og skøger, over på bødlen eller mestermanden, som han også kaldtes.

For at markere at borgerne intet havde med mestermanden at gøre, isolerede de sig fra ham og betragtede ham med skrækblandet afsky. Han og hans familie havde ingen omgangskreds, ingen ville lege med bødlen børn og når hans hustru skulle føde, ville ingen give hende fødselshjælp. Den jordemoder der hjalp bødlen kone i barselssengen kunne risikere, at ingen ville bru-

ge hende, da hun blev anset for at være besmittet i bødlens hus.

Undertiden måtte bødlen gå med en særlig dragt og hans kone med en hue som kun de prostituerede bar, for at skille dem ud fra almindelige borgere. Bødlens hånd besmittede alt hvad han rørte ved, han havde eget krus på kroen, en særlig plads i kirken og hans børn kunne ikke få læreplads i borgerlige erhverv. Ofte overtog en søn faderens erhverv, det blev i familien.

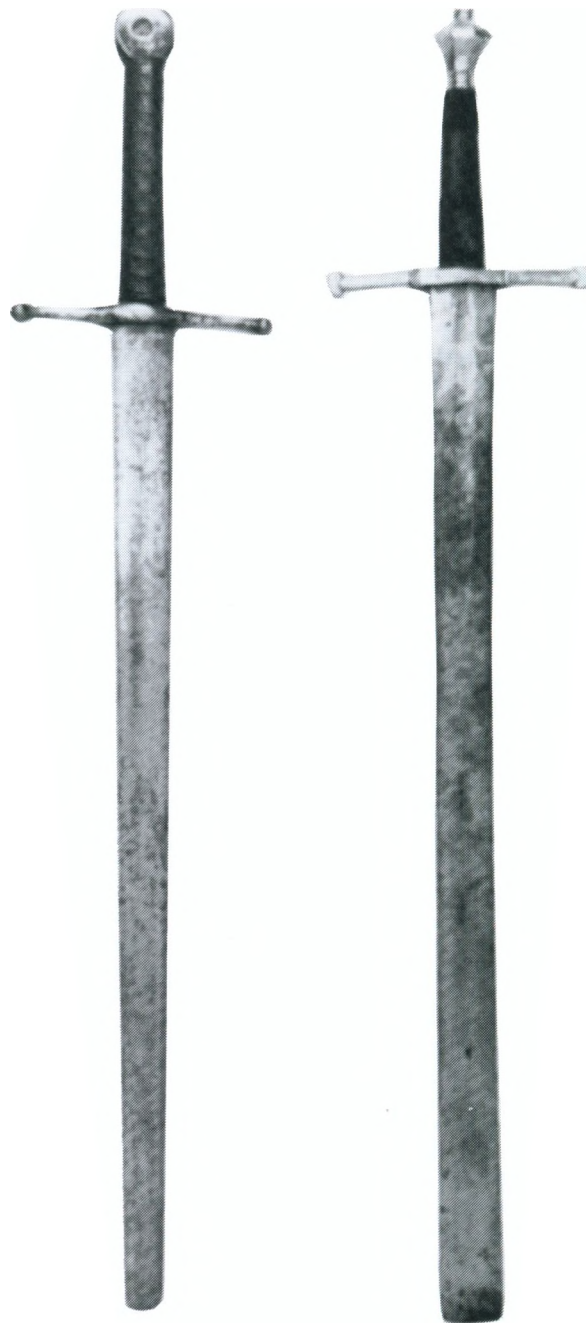
Det var ofte vanskeligt at finde en borger, der ville påtage sig erhvervet som bøddel, dertil var omkostningerne for store. I 1600-årene indvandrede de tyske bøddelslægter til Danmark for senere at sprede sig til hele Skandinavien.

Mestermanden var egentlig en byforsteelse, men da forbrydelser også foregik på landet, forsøgte hvert herred at have sin egen mestermand. Med de tyske bøddelslægters indvandring forandrede navnet sig og de blev nu kaldt skarprettere. En skarpretter var fast ansat af et bystyre og havde ca. 24 rigsdaler årligt. Det samme som en skolelærer. Ved mikkeltid havde skarpretteren ret til at løbe om i byerne for at opkræve 1 skilling af hvert hus og skarpretteren vogtede nidkært sin næring og sin aflønning.

I 1728 skrev skarpretteren Jacob Langbøsz til amtmanden og beklagede sig over folk på landet ikke betalte hans tilgodehavende. Da han også var skarpretter ved Københavns amts galge ved Herstedøster – Trippependals galge – havde han ret til at opkræve løn fra beboere i Københavns amt. Han sendte derfor en »tjener« rundt i amtet for at indkræve penge – 4 skilling af en bondegård og 2 skilling af en husmand.

Mod forventning var disse bønder ikke bange for mestermanden og i flere byer nægtede man at betale, således nægtede: Ballerup, Herstedøster og -vester, Knardrup, Virum, Søllerød, Kirke Værløse og Ledøje at betale til skarpretteren. Herlevs bønder betalte, men kun det halve. Til slut i brevet skriver Jacob Langbøsz, at han håber amtmanden vil hjælpe ham til sin berettiget løn og da han ikke ved, hvorfor disse bønder har nægtet at betale, håber han at de også bliver straffet. Sandsynligvis har amtmandens betjente måtte indkassere bødlens tilgodehavende.

Muligvis er denne hus- og gårdafgift – mestermands-penge – den ældste aflønning og hed oprindelig – tyvestød. Denne udgift kan også finde opført i skifter i

Bøddelens sværd.

1600-årene som en gældspost. Udover denne aflønning fik skarpreteren også betaling for hver straf han udførte.

Skarpreterens arbejdsplads var bl.a. også galgens platform. En galge havde tre bjælker foroven, en for kongens tyve, en for byens tyve og en for fremmede tyve. Galgen var et trebenet stillads med tre tværbjælker, hvor der kunne hænge to på hver bjælke. I midten ofte en ekstra bjælke lidt højere end de andre. Man havde dengang et ordsprog: »Syv er en galge fuld«.

Selv i henrettelsesøjeblikket var der forskel, jo højere man hængte, jo større var vanæren. De hængte dinglede udsat for regn, vind og fugle, indtil de blæste ned og blev begravet ved galgens fod.

Halshugning foregik med sværd eller økse og når nogle kaldte bøddelens håndværk for kunst, skyldtes det mestermandens koldblodighed og den erfaring han udviste i at skille hoved og krop i et hug, for at skåne ofret fra lidelse. Mere end een bøddel har måtte bøde med livet, fordi han huggede forkert og pøblen der overgik amok.

I København fik forbryderen en pot vin inden straffens udførelse, som kunne være afskæring af een eller begge ørelapper, brændt et tyvmærke – også kaldet galgens mærke – i panden eller på kindbenet. Eksekutionen blev udført som: knibe et stykke øre af, hugge et hoved, en hånd eller en finger. Andre gange var det en halvnøgen skøge, der blev slæbt til kagen, der stod ved dom- eller tinghuset, hvor hun blev kagstrøget for derefter at blive jaget ud af byens port.

I 1698 blev der indført en takst for disse afstraffelser og denne takst var gældende for hele Danmark:

Regning.

For Hoved med Sværd at afhugge	10 rigsdaler
For Hoved med økse at afhugge	8 rigsdaler
For en Haand eller Finger at afhugge	4 rigsdaler
Et Hoved og een Haand at sætte paa Stejle, for hver 2 er	4 rigsdaler
For En at hænge	10 rigsdaler
For En hel Krop, at lægge paa Stejle og Hjul, Pælen at nedgrave og sætte	7 rigsdaler
For En at slaa Arme og Ben i stykker og lægge paa Stejle	14 rigsdaler
For en Krop at nedgrave i Jorden	3 rigsdaler
For en død Krop at udføre af By	2 rigsdaler

For Een at partere og lægge paa Stejle	12 rigsdaler
For »hvær kniff« med gloende Tænger	2 rigsdaler
For et Brændemærke	4 rigsdaler
For Kagstrygning	5 rigsdaler
For at piskes af Byen	7 rigsdaler
For at vise af Byen og Herredet	4 rigsdaler
For at brænde en Krop	10 rigsdaler
For at brænde Pasquillen eller andet deslige	3 rigsdaler
For at slaa Navn paa Galgen	2 rigsdaler

»Gryder eller Kedler, Tænger, Brændemærker, Blokke, Økser, Pæle, Stejle, Søm, Sluffer med tilhørende Heste, Taf, Strikker og andet deslige Instrumenter forskaffer Skarpreteren sig selv imod den sædvanlige aarlige løn, de nyde af Købstædernes indbyggere samt af Bønder og Husmænd paa Landet«.

Boenitensis Saare
 Og
 Væmodig Klage /
 udejte af
 En bedrøvet Misbæder /
 ved Navn
 Nicolai Marcusen /
 Archelie-Meyters Maet /
 Som udi sit Druckenstab ihjelstak sin Sammetat med en Knif; den 15 April 1715. hvorfor hand i Dag den 11 Jun. 1716. skal udstaa sin Straf paa Grønland / i det hans Hoved med en Øre afhugges / og Kroppen af Nat-Branden begravet.

Meled: Som en Hiort med Tørst befangeth.

Trykt Aar 1716.

Henrettelse ved økse af arkelimedhjælper Nicolai Marcusen, hvis afhuggede hoved blev sat på stage. Skillingstryk fra 1716. Kg. Bibl.

Fra: RET og STRAF i Danmark

Skarpretterens ønske

Det brede og tunge øksehoved har let buet ægkant. Øksens nakke er formet som en dråbe, der hænger ned langs skaftet. Skaftdøllen er skjult af en løs dækplade. Det korte, sorte træskaft har riflede partier i hver ende med indlagte, spidsovale metalplader. Yderst ender skaftet i en metalsko, hvori er indgraveret navnene på 3 skarprettere: M. Døring. A. N. Nielsen 1854 og Seistrup 1877. Sidstnævnte foretog de sidste henrettelser ved halshugning her i landet 1882 og 1892, den førstnævnte offentlig nær Nakskov, den sidstnævnte i fængselsgården i Horsens. Martin Døring beklædte embedet 1846-52, Anders Nielsen 1866-77, så årstallet må være galt, eller også har han haft embedet direkte efter Døring. Jens Seistrup var skarpretter fra 1877-1906.

En usikker tradition vil vide, at øksen har været brugt ved Struensees og Brandts henrettelse, hvorfor den går under navnet Struensee-øksen.

Fra: RET og STRAF i Danmark.

Skarpretteren som helbreder

I middelalderen havde der været afsky og væmmelse omkring bødlen, som fulgte ham og hans familie indtil de tyske skarprettere slog sig ned i Danmark. Fra den tid blev der mere respekt omkring den effektive og moderne skarpretter, dels var navnet og sproget ofte tysk klingende og dels var mestermanden kongelig embedsmand. Og blandt befolkningen har der nok været tilfredshed med øvrighedens bestræbelser på at straffe lovovertrædere, idet man havde et ordsprog, der sagde: »Hæng den unge Tyv, saa stjæler den gamle ikke«.

Skarpretteren havde en beskæftigelse mere, idet han også optrådte som læge. Almuens forestillinger om galgen og galgenfuglene, der lå begravet ved galgens fod, gav grobund for overtro om mystiske kræfter som også omfattede bødlen. Især de tyske skarpretterdynastier havde gode evner til at optræde som kirurger og mediciner.

Selvom adskillige døde under mestermandens kure, var han selvsikker nok til at dyrke sine gerninger og kræve en god betaling. Mestermanden Jacob Langbøsz stævnede en enke i København for 12 rigsdaler, hvoraf hendes mand havde givet ham halvdelen på hånden og lovet ham resten, når han blev rask. Men skønt patienten døde, afholdt det ikke skarpretteren fra at kræve de resterende 6 rigsdaler, som enken nægtede at betale, eftersom hendes mand var død og derfor ikke behøvede resten af kuren.

Bødlen ry som læge, ændrede sig og forsvandt i takt med, at lægestanden og uddannelserne blev væsentligt forbedret. En del af bødlerne fik ovenikøbet tilladelse til at studere, bl.a. ved oprettelsen af Kirurgisk Akademi i København.

Da skarpretterembedet fra 1800 langsomt blev ophævet over hele landet, havde embedet efterhånden opnået et næsten anset præg og skarpretteren var blevet borgerlig. Hvor før skarpretteren fjernede det dårlige i samfundet, forsøgte den ændrede og mere humane holdning i samfundet at indespærre de syge og lovovertræderne i tugt- rasp- og forbedringshuse.

Dens Nielsens Genrettelse

i Hængjelsgaarden i Korsens Tugthus,
den 8de November 1892, ved Daggan.

Med Beretning.

København.

Trykt hos Bernh. Wenstrøm.

Kilder: Hugo Mathiesen: *Bøddel og Galgenfugl*. Holger Rasmussen: *Ret og Straf i Danmark*.

En blodig tragedie i Smørumnedre

Af Rita Holm

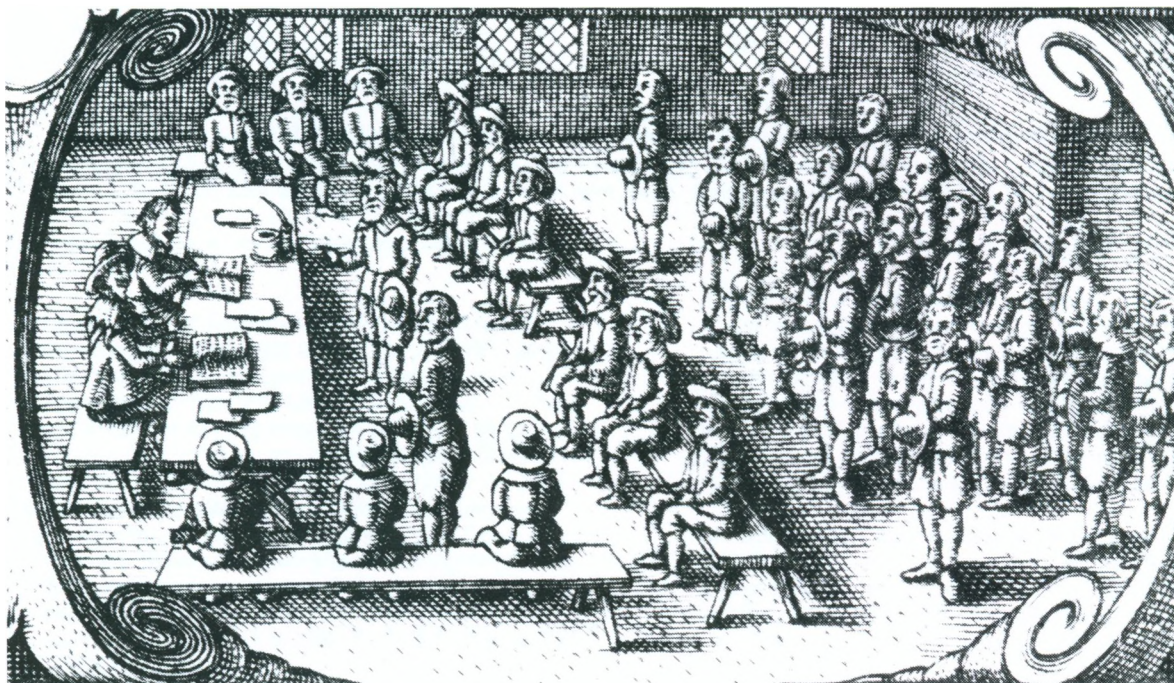
I april 1764 blev skrædder Mogens Christensen begravet i Smørumnedre og i kirkebogen står: »Eodem jordet Mogens Christensen tilhuse hos sin svigerfader Bent Pedersen snedker, af hvilken han i Smørum Nedre meget morderisk blev ihjel slagen«.

Bag denne notits lå en forfærdelig tragedie. Bent Pedersens datter Sidse blev konfirmeret ca. 17 år gl. i 1752. Sædvanligvis kom de unge drenge og piger ud at tjene efter konfirmationen, men muligvis fordi Sidse var forældrenes eneste barn, blev hun i hjemmet efter konfirmationen. Året efter bliver Sidse gravid og får et uægte barn, der døbes Peder og ved dåben udlægges væversvend Mogens Christensen til barnefader. Væversvenden boede til leje hos Bent Pedersen og et par måneder efter barnets fødsel gifter Mogens Christensen sig med Sidse.

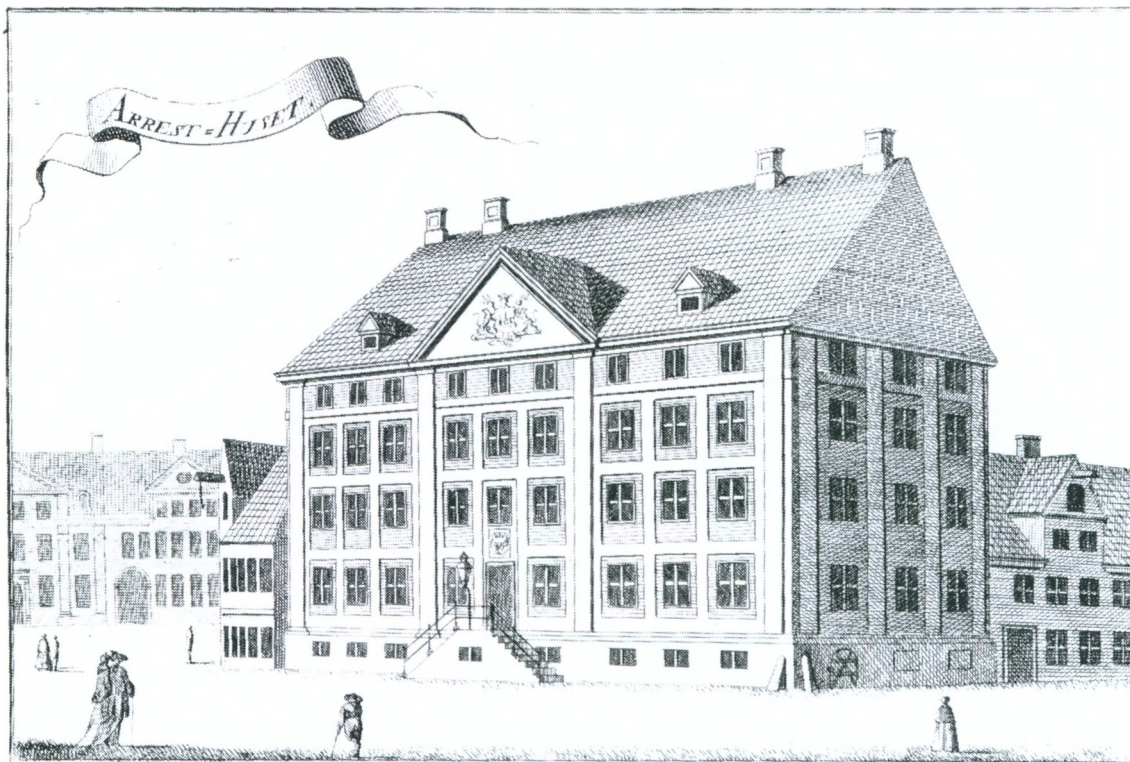
Det unge par bliver boende hos Sidses forældre og i julen 1756 dør deres lille søn Peder 3 år gl. Sidse venter deres andet barn, der fødes ved påsketid og opkaldes efter det døde barn Peder. De får en datter Kirsten i 1760 og to sønner mere Jens i 1761 og Niels i 1763. Ved det sidste barns fødsel er væver Mogens Christensen også blevet tingmand d.v.s. han deltager i de retssager, der foregår ved Ballerup tinghus.

Men kort efter det sidste barns fødsel sker tragedien. En dag står svigerfaderen Bent Snedker sammen med sin kone Ingeborg Larsdatter og Sidse udenfor deres hus og ser Mogens Christensen sidde ved sin væv. Bent Snedker har et gevær i hånden, han hæver det og skyder svigersønnen gennem vinduet. Bent og Sidse løber ind i huset fulgt af Ingeborg og med økser fuldfører de den grusomme handling og hugger den sårede mand ihjel.

De skjuler liget i tørvehuset, men en dag taler Sidse over sig og den blodige hændelse kommer for dagens lys. Mens Bent Snedker undviger bliver de to kvinder

Herredsting under åben himmel med herredsfoged og skiver ved bordet og de siddende stokkemænd, der omgiver de to, der fører sag. Udenfor stokkene tingalmuen. Osterssøn Veylle 1665. Fra: RET og STRAF i Danmark

Arresthuset eller slutteriet i København, opført 1706-12. Det husede foruden »misdædere« også dem, der sad arresteret for gæld. Huset brændte i 1795. Stik i Pontoppidans Danske Atlas. Fra: RET og STRAF i Danmark

anholdt og ført til Blåttårn i København.

Sagen blev bragt for Københavns Rytterdistrikts Birketing i Ballerup og der har sandsynligvis været mange tilskuere både i og udenfor tinghuset, da sagen kom for retten. Dels var det en yderst sjælden sag og dels var den foregået i tinghusets nærmest omegn. Desværre er forhørsprotokollerne gået tabt, således at vi ikke kan følge forhøret og dermed få klarhed over hændelserne og motivet til denne frygtelige gerning.

Men vi kender dommen og den var hård og ubarmhjertig og lød for den undvigte Bent Pedersen, at han først skulle knibes med gloende tænger. Derefter skulle en hånd og et hoved afhugges med en økse for derefter at sættes på en stage og kroppen lægges på stejle.

Datteren Sidse Bentsdatter blev også dømt for mordet, hun skulle miste sit liv ved sværdet. Det var mere vanærende at miste hovedet ved øksen end ved svær-

det, derfor ser man den største straf idømmes Bent Pedersen.

Tilbage var Sides mor Ingeborg Larsdatter som blev idømt livstid i spindehuset på Christianshavn. I dommen blev også stadfæstet, at alle tre havde mistet deres ejendele og selv skulle betale for deres fængselsophold og straffens omkostning til bl.a. bødlen, åbenbart udaf de konfiskerede ejendele.

Dommen blev videre sendt til kongen der altid havde mulighed for at omstøde en dødsdom, men dommen over Sidse blev skærpet og hendes moder blev dømt til døden i stedet for den livstids dom, hun havde fået.

HENRETTELSEN

Torsdag d. 21. februar 1765 blev Ingeborg Larsdatter og datteren Sidse Bentsdatter ført til Trippendals Galge i Herstedøster. I den kolde morgen kørte mor og datter roligt og fattet til Trippendal, fulgt af to præster som flittigt havde besøgt dem i Blåtårn og forberedt dem til døden. Livstidstraffen for Ingeborg Larsdatter var af højesteret ændret til at miste hovedet med sværd og efter døden måtte hun begravnes på Herstedøster kirkegård. Sidses straf var også blevet skærpet idet hun skulle knibes fem gang med gloende tænger og derefter miste hånd og hoved ved øksen. Det altsammen skulle lægges på stejle.

I adresseavisen står der, at Sidse efter hun var blevet knebet med gloende tænger, kyskede præsternes hænder, »velsignede dem for deres arbejde og frydede sig ved den nu påfølgende evige glæde«. Modsat moderen, blev Sidse begravet ved Galgens fod.

Faderen vendte tilbage.

Et par år senere kom der livstegn fra faderen Bent Pedersen. Han var flygtet til Skåne, hvor han var født, men havde nu i sinde at gifte sig igen. Han var opmærksom på, at hans kone var død, skriver han.

Brevet var stilet til Ledøje-Smørums præst hr. Jacobs, for at få et bevis for at han havde boet i Smørum-nedre og hvem han var. Uden disse oplysninger ville den svenske præst ikke vie ham til den kvinde han havde fundet i Sverige.

Præsten sendte bud til Edelgaves godsejer og da godsejerne dengang havde ansvar for godsets hus- og gårdfæstere, udrustede han en lille skare med godsforvalteren i spidsen. Den lille flok red til Helsingør, hvor de sejlede over og derefter forsatte til Malmø, hvor Bent Pedersen i mellemtiden var blevet tilbageholdt. Godsforvalteren betalte for Bent Pedersens ophold og pleje, hvorefter de drog samme vej tilbage.

Ved ankomsten til Smørum blev Bent Pedersen overladt til sognefogden, der sørgede for den videre aflevering til Blåtårn i København. Han blev kort efter ført til Trippendals galge, hvor han blev tildelt den samme straf som datteren Sidse.

Man må formode at Mogens Christensen ikke var let at leve sammen med, men konsekvenserne for de pro-

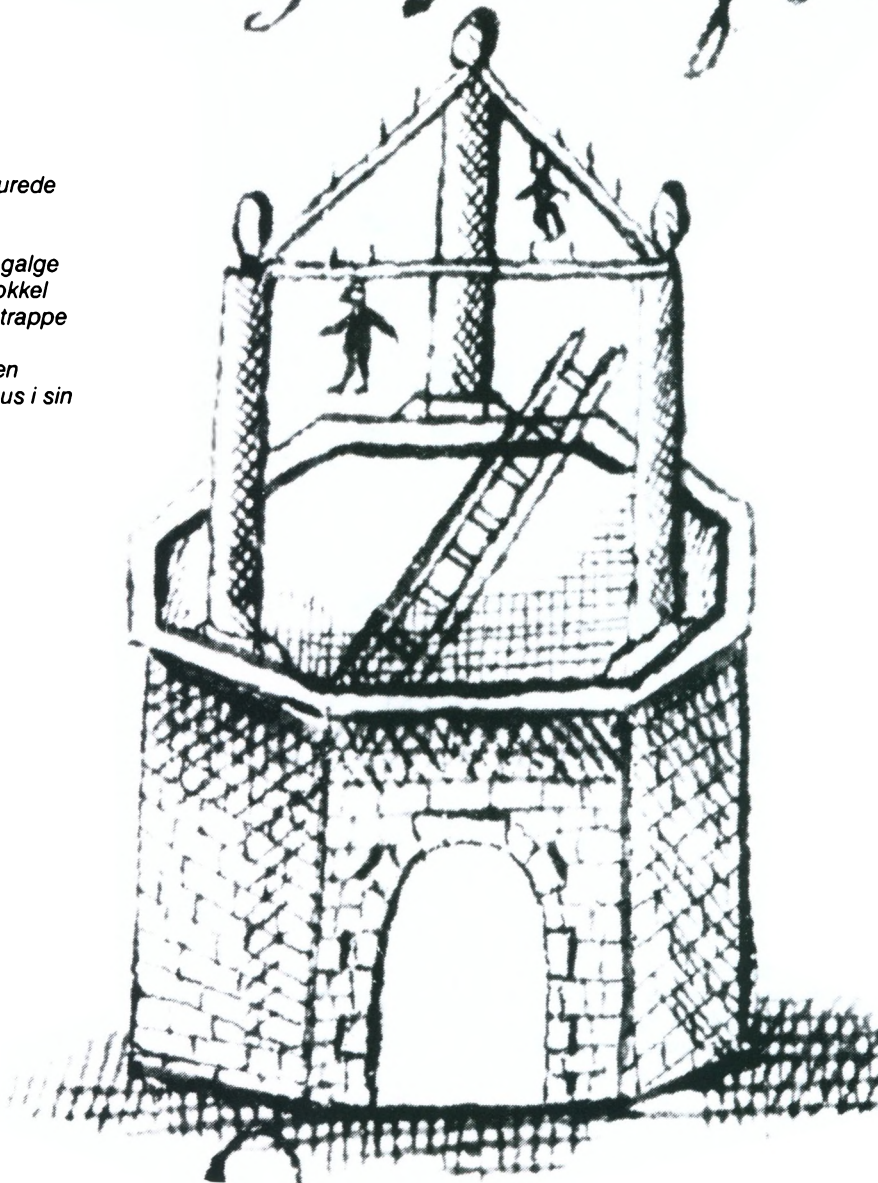
blemer hele familien havde, kom til at koste dyrt. Tre mennesker måtte lade livet for deres handlinger, og fire små børn blev berøvet både forældre og bedsteforældre.

De forældreløse børn.

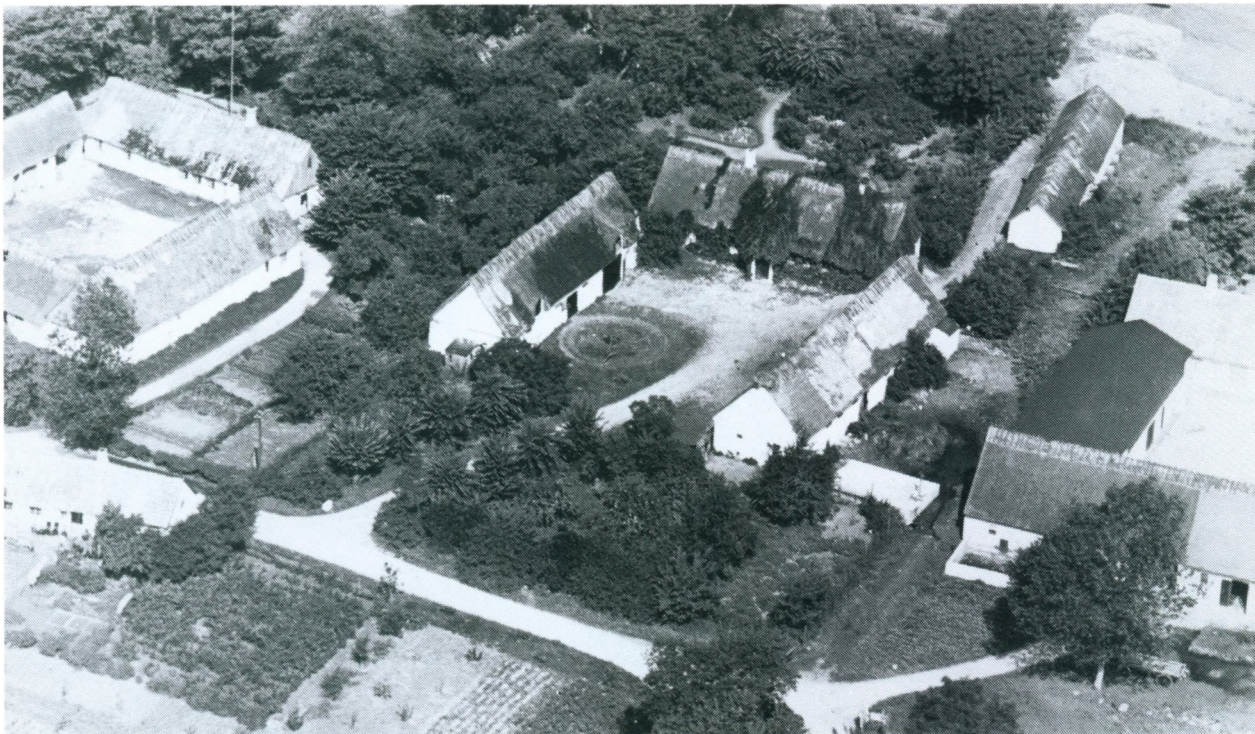
Men hvad blev der af de fire små børn Peder 6 år, Kirsten 3 år, Jens 2 år og Niels under 1 år. Børnene blev straffet hårdt ved at miste både forældre og bedsteforældre. Iflg. kirkebogen bliver Niels konfirmeret 1781 og ved konfirmationen læser han ypperligt og har gode kundskaber, han bor da på Edelgave. Det samme gør Peder og det er sandsynligt, at begge drenge er kommet til Edelgave og opvokset på godset blandt tjenestefolkene. Bedsteforældrene havde altid været husfæstere under Edelgave. De to andre børn Kirsten og Jens har det ikke været muligt at finde, måske har andre familie medlemmer udenfor sognet taget dem til sig.

u
gagw you

*Københavns murede
galge udenfor
Vesterport.
Den trebenede galge
er rejst på en sokkel
med indvendig trappe
til platformen.
Tegning af lægen
Holger Jacobæus i sin
rejsebog 1672.
Kgl. Bibl.*

*Kilder: Egon Funck m.f., Roskilde landevej.
Stifts- og amtsarkivet: Breve til amtmanden
Universitetsbiblioteket: Adresseavisen 1765.
Fra: RET og STRAF i Danmark.*

Barndoms erindringer fra Tysmosegård i Nybølle.

af Eva Friis født Gudmand-Højer.

Fortsat

Sommerlege.

Selvom vi børn skulle hjælpe til, f.eks. med at gøre rent og plukke bær i vores store have, fik vi også tid til at lege. Vi sjippede, hinkede, ikke med store købte hinkesten, men med pæne små glasskår, f.eks. fra en underkop med roser på. Det var lykken.

Vi spillede også pind, vi satte to mursten ved siden af hinanden med et lille mellemrum, hvor der blev lagt en lille pind på tværs og så brugte vi en længere pind til at slå til den lille med. Der var flere variationer før man havde vundet og inden var man nok slået ud af modparten.

Vi spillede også meget bold, både 10 og 20 og kinesi-spil. Jeg har brugt mange timer med boldspil på Jørgensens væg ved vores mødding. Den væg var så god at spille på, for bygningen var ikke så lav som vores. Jeg skulle selvfølgelig passe på bolden ikke røg i møddingen.

Tysmosegård 1939.

I sommerferien havde vi så godt som altid tre ferie-børn og så legede vi »To mand frem for en enke« ude på vejen. Der var karle og piger og alle børnene med til de lege. Sådan en sommeraften var dejlig. Vi børn skulle ind kl. 21 og en overgang mens jeg var barn, havde vi sommertid.

Sommertid i landbruget.

Sommertid var min far ikke glad for. For så var der dug på markerne, når køerne skulle ud efter morgenmalkningen. Vi havde tyve køer og nogle gange flere.

Når en ko får vådt græs kan den få trommesyge (luft i maven) og så får den bundet en pind på tværs i munden, som den skal gumle på, så den kan ræbe og luften slippe ud. Vi børn trak så koen frem og tilbage på vores markvej, der gik bag om haven ud til landevejen.

Nogle gange kom dyrlægen og nærmest punkterede sådan en ko, så luften kunne komme ud gennem et rør. En enkelt gang døde de og lå der, oppustet med strittende ben. Så derfor var min far ked af sommertid, det er svært at lave om på arbejdsrytmen.

Tordenvejr.

Når det var tordenvejr om natten var min mor og far meget nervøse. Vi havde stråtag på bygningerne, så alle blev kaldt op. Under tordenvejret legede vi og ferie-børnene sanglege inde i havestuen, mens far gik ud og så til dyrene. Han havde flagermuslygten med som var eneste belysning ude, også når vi skulle på WC efter mørkets frembrud.

WC og bad.

WC'et lå for enden af stalden i et lille udhus ud til møddingen, så det kunne skrubes ud i møddingen når der var fyldt op. Hele bagsiden kunne fjernes, uhyre praktisk. I samme udhus var der også et mindre fritstående WC med en spand i, ved siden af det store. Her skulle vi børn sidde så længe vi var små, fordi vi var bange for at falde ned i den store kasse, der var WC'et.

På hvert værelse var der vandfad og vandkande. Og om vinteren var der så koldt på værelset, at der kom is på overfladen af vandet i kanden. Vi havde et brusebad, der bestod af et lille rundt badekar og på en krog i loftet hang en spand med en gummislange fra spandens bund. I den anden ende af slangen hang en ring med

Gudmand-Højer med børnene, 1919. tv.: Alice og Anna Margrethe, Skale Gudmand-Højer. John Hoffmann, Ellen og Johannes Gudman-Højer.

huller, ringen var til at tage om halsen. Det varme vand fik vi fra den faste vandgryde i komfuret.

Ved høsttid.

Vi børn lugede roer og i høsten hjalp vi til med at sætte negene i traver. Høsten foregik på den måde – min far tog først sin hat, slog den gennem kornet for at se om det var modent d.v.s. om kornet faldt i hatten. Så blev det forslået en omgang med leen. Vi samlede det slåede korn i neg og bandt et halmbånd om som vi først snoede. Det var noget man skulle lære for at kunne.

Slib din le

Vi havde en selvbinder og der skulle tre heste til at trække den. Både knivene til selvbinderen og slåmaskinen skulle jævnlig slibes. Vi havde en møllesten til sli-besten som skulle betjenes ved håndkraft, så det var min bestilling.

Der var en lille trækrybbe med vand, som slibestenen kørte nede i hele tiden. Det tog sin tid at slibe sådan en kniv, men vi hyggede os, far og jeg. Leen skulle jo slibes, for der er et gammelt ord der siger: »Slib din le inden du går i eng, og kys dine kone inden du går af seng, så har du altid en skarp le og en glad kone«.

Slåmaskinen blev brugt til græs og kløver væk, og senere blev der kørt med hesterive. Et par gange blev det slåede græs og kløver vendt en halv omgang og når det havde tørret en del, blev det sat i stakket og senere kørt hjem på høloftet.

Landstrygere på høloftet.

Hø lugter dejligt, så jeg kan godt forstå at landstrygerne, der kom forbi af og til, sov godt i høet i laden. Når der kom en landstryger og bad om natlogi, fik han mad mod at aflevere tobak og tændstikker, inden han gik til ro. Om morgenen fik han morgenmad, og inden han gik fik han sine ting igen. Der var aldrig vrøvl med de landstrygere, der kom hos os.

Vilhelm Jacobsen på selvbinderen, Nybællegård. Ca. 1920

Det sidste kornlæs.

Det sidste kornlæs var altid festligt med en halm kone eller mand i gammelt tøj, som svævede på en høtyv højt over alle os andre, der var med på læsset. Vi fik varm mad til aften med øl og sodavand. Øl til 15 øre flasken og sodavand 10 øre, og så var der rigtig korkprop med ståltråd til at lukke flasken.

Senere kom patentpropperne med gummiskive på. Denne gummiskive var god til at sætte på dynamolygterne i snevejr, så kunne lygten bedre lyse. Inden dynamolygterne havde vi asp-lygter, hvor man satte små lys inden for glasset. Vi skulle sørge for, at der kunne komme luft til uden de blæste ud.

Der var også karbidlygter som lyste noget bedre, men lugtede væmmeligt. Ingen af dem var særlig sikre.

Vindmølle og vandbeholder.

Der var en sti bag Hågensens hus og forbi vores vandbeholder, hvor der var en vindmølle, der pumpede vand op. Stien var smal og gik mellem et stengærde og markerne. Man skulle holde tungen lige i munden, når man skulle til skole den vej, men den var meget kortere end vejen forbi mølletræet. Hvorfor det hedder mølletræet, ved jeg ikke, jeg har aldrig set en mølle den vej. Træet står der den dag i dag.

Når det var stille vejr længe, kunne det ske at vandbeholderen, som vi kunne holde øje med til og fra skole, blev hel tom. Der var et lod på vandbeholderen som gik helt til tops når beholderen var tom. Der har altså været en plade, der svømmede på vandet i forbindelse med loddet, så vi kunne se hvor meget vand der var tilbage.

Når loddet gik til tops var Nybølle uden vand. Kun Nybøllegård havde en brønd som man kunne pumpe af og vi fik lov til at hente et par junger på en trillebør. Men hvis vandmanglen varede i længere tid, skiftede de forskellige gårde til at køre ned til vandværket med junker for at få vand, som derefter blev fordelt i byen.

Vi måtte så håbe der snart kom blæst, så vandmoteren kunne komme igang igen. Dyrene skulle jo også have vand.

En morgentur til mejeriet.

I sommerferien, når vi havde ferieborn, ville vi gerne med til mejeriet, der lå inden Sengeløse. Mælkevognen blev kørt på skift rundt på en rute der endte på mejeriet.

Det skulle så være en dag hvor Tysmosegård havde tur. Vi stod tidligt op, kravlede op på vognen, og det var

spændende at sidde på den store flade mælkevogn, der var forspændt med to heste.

På mejeriet fik vi det hele forklaret – fra mælken blev hældt i store kar og kom tilbage i jungerne som valle som grisene fik. Vi så hvordan fløden blev taget fra til ost og smør, som blev lavet så kun kærnemælken og skummemælken blev igen. Mor skulle bare skrive en seddel og sætte den i klemme i låget på en junge, når vi ville have ost, smør eller kærnemælk med tilbage med mælkevognen.

Mælkevognen skulle stilles ned for enden af bakken efter brug, så den næste der skulle køre ruten kunne tage den der. Vi fik næsten altid vognsmørelse på strømper og ben, når vi var med på mejeriet. Det blev fjernet med smør.

Dyrene på gården.

Der var 62 tønder land til Tysmosegård. Foruden vores 20-22 køer havde vi en stor tyr, kvier og kalve. Det var sjovt når vi lod kalvene sutte på vores fingre. Vi havde fire heste, og den ene hingst fik tredje præmie på landsdyreskuet på Bellahøj og første præmie på Roskilde dyreskue. Den hed Prins og havde stamtavle. Mens vi var små, red vi på hestene mens andre trak dem. Senere red vi selv hestene ud i engen. Jeg turde ikke ride alene på Prins, men vi havde en pige der meget gerne ville ride ham og en søndag formiddag, hvor hun stod og skrællede kartofler, lagde hun det hele fra sig ,tog chancen og red ham ud i engen, hvor hun tøjrede ham. De andre heste gik løse i en fold.

Der kom en fiskemand een gang om ugen. Han havde en vogn forspændt med to små heste, sådan en lille hest ville jeg heller have da jeg var barn, jeg syntes vores heste var så store. Jeg havde dværghøns nogle år, der var en høne der hed Tulle. Den lagde æg inde i køkkenet. En anden høne kom en dag med 19 kyllinger, som den havde ruget ud i brændenælderne. Dværgkyllinger er så små, at de kan komme gennem det småmaskede kyllingnet. De er ikke lette at holde styr på.

Mens jeg var lille havde vi får, som min storebror gik til København med om foråret. De blev sejlet til Saltholm for at græsse hele sommeren og kom først tilbage om efteråret. Udenfor køkkendøren havde vi en »fårekumme«, det var en muret eller cementstøbt kumme ca. 2 meter lang og 1½ m bred. Den brugte vi til sandkasse når der kom små børn på besøg. Når de legede i den, var den lige så god som en kravlegård. Men den var oprindeligt til at vaske får i, inden de blev klippet. Jeg

husker svagt, at far klippede fårene som blev lagt op på en fjæld på træbukke.

Normalt malkede vi piger ikke, men en vinter da jeg var 16 år, malkede Rigmor og jeg med hver aften, men gårdens piger malkede ikke. Jeg tror min far og mor mente, at det var bedst vi lærte det.

En overgang havde vi kaniner. Vi legede med ungerne og når de var store nok blev de slagtet og vi spiste dem til søndagsmiddagen. Skindene blev slået op på vognporten for at tørre, og siden kom de til garveren. De var dejlige og bløde når vi igen fik dem hjem. Mor syede huer og muffer til os og da Rigmor voksede fra sin røde frakke, overtog jeg den. Mor syede hvid kaninskind på ærmer og forneden og da jeg også fik hvid krave og muffer, og en kyse følte jeg mig som en prinsesse. Mor lærte mig at sy mit eget tøj og det har gavnet mig hele livet.

Da jeg blev stor nok skulle jeg passe høns og rense om dem. Vi havde også mange grise og engang da vores hund havde fået hvalp, blev der lagt en nyfødt gris indtil den. Hvalpene var taget fra hunden så den tog sig istedet af grisen, og da grisen var blevet større end hunden holdt de stadig sammen.

Vi havde 4-5 katte og når vi fik lov til at beholde en killing, legede vi med den og gav den dukketøj på. Vi kørte den i dukkevognen. Kattene fik mælk ude i stalden efter hver malkning og så kunne de ellers selv fange deres mus.

Vores have.

Vi havde 1/2 tøndeland til have og i den en krocketplads, der blev flittigt brugt og en gyng og en trapez til fri afbenyttelse. Desuden en stor urtehave. Ude i haven nær huset havde vi et langt bord med faste bænke. Der drak vi eftermiddagskaffe sommersøndage, når vejret var til det. Og i ferierne legede vi med små dukker ved bordet, vi syede tøj til dem, så byttede vi nogle gange med feriebørnene, hvor vi sagde: »Bytte, bytte købmand, aldrig bytte om igen«. Indtil vi alligevel byttede om igen.

Hele sommeren blev der sat blomster i vand på havebordet. Fredag eller lørdag formiddag kom alle vaser og krukker der ud og blev fyldt med friske blomster, der var nok at tage af. Til vores høstgilde blev bordet pyntet med blomster og ligeledes til andre fester. Vi havde mange georginer og vildvinen på stuehuset var også

flot når den blev rød om efteråret.

Vi havde en alle af mannatræer fra gårdspladsen ned til de hvide sten. Ved en af de sten står to kastanietræer og jeg husker endnu da de blev plantet. Rigmor fik det ene og jeg fik det andet. Mine børn har fået kastanier fra det træ til at gro og de er nu to meter høje, men bærer ikke kastanier endnu.

Tærsketiden.

Første i oktober kom tærskværket. Det blev trukket af tre heste fra gård til gård. Det var meget vanskeligt at få det til at stå lige hvor det skulle. En dampmaskine blev sat foran til at trække de brede læderremme, så det hele kunne fungere. Det blev startet på en af gårdene og så fortsatte man til alle 5 gårde havde fået tærsket. Selvbindergarnet blev samlet i store bundter som vi brugte til forskellige ting, f.eks. hjalp jeg med at sno reb til skagler.

Vi havde 3-4 store stakke der skulle tærskes, og med tærskværket fulgte nogle faste mænd til at varetage arbejdet. Jeg tror der var 7-8 mænd og jeg kan huske vi lavede eftermiddagskaffe til alle. Der var nok 12-14 stykker, hele det store spisebord var besat. Der var snitter af sigtebrød og rugbrød med ost til kaffen. Jeg kan endnu huske lugten af støv, kaffe og ostebrød. Bagefter var stuen fuld af avner og enkelte gange blev der strøet sand på spisestuegulve, det har nok været sådanne en dag.

Vi havde også en hesteomgang til højre på gårdspladsen. Der var nogle tandhjul, der havde forbindelse til et lille tærskværk inde i loen gennem et rør der lå lige under jordoverfladen. Hesten blev spændt for en bom lå på disse tandhjul og så kunne man gå rundt og rundt i flere timer, mens far tærskede inde i loen. Jeg har gået mange km. på den måde, men hvis vejret godt og jeg havde lommerne fulde af æbler så var det såmænd ikke så kedeligt.

Jeg kunne gå i mine egne tanker og spise æblerne bare jeg passede på at hesten gik jævnt hele tiden. Vi havde også et moreltræ som var så stort at vi gerne måtte klatre i det. Når bærrerne var modne måtte vi kun spise 20 om dagen og det var nok fornuftigt at min mor sagde det, for eller ville vi jo få mavepine.

Far tærskede også med plejl af og til det halm kunne bruges til at tække tage med.

Tærskning på Toftekærgård, Hove ca. 1930-35. Hove Tærskeværk Lokomobilen Emil Nielsen Toftekær.

Gadekæret i Nybølle.

Vi løb på skøjter på gadekæret når isen kunne bære. Min far og Jens P. Jensen gik selv ned på isen og kontrollerede den. Om sommeren soppede vi i gadekæret mens H.P. Hansens ænder svømmede rund mellem os.

Vi fik et lille sprøjtehus nede ved gadekæret. Murer Jensen byggede det, mens vi børn interesserede os til. I døren var en lille rude, hvor nøglen hang og der stod: »Ved brand slå ruden ind, tag nøglen og bring sprøjten til brandstedet. Misbrug medfører ansvar«.

Da sprøjtehuset var færdigt blev der holdt brandprøve med brandsprøjte og brandmænd. Om det var for at vise hvordan vi skulle bære os ad med at bruge den lille sprøjte, der stod i sprøjtehuset, husker jeg ikke. Vi

børn tog det som en oplevelse, der var jo ingen ildebrand.

Det var knap så sjovt da vi engang havde skorstensild. Vi var nervøse for at der skulle gå ild i stråtaget og alle der var i byen den formiddag, kom og hjalp til. Der blev sat en lang stige op til skorstenen, så blev der hældt sand ned i, den ene spandfuld efter den anden. Spandene gik fra hånd til hånd, så det var godt der var noget at tage af i sandkassen. Jeg var meget lille og bange så fru Hansen tog mig ind til sig og jeg fik småkager, mens det hele stod på.

Kartoffelferie.

Vi havde kartoffelferie i oktober, for at vi kunne hjælpe

til med at få kartoflerne op. Far kørte med kartoffeloptagermaskinen, der smed kartoflerne ud til alle sider. Så gik vi to og to med kurve imellem os og samlede op. Når vi havde alle kartoflerne oppe og de fleste anbragt i en kartoffelkule, fik vi kogte kartofler som vi selv skulle pille. Vi fik løgsovs til og det var kun den ene gang om året der blev pillet kartofler ved bordet.

Veninden Johanne Mygdal.

Jeg var veninde med Johanne Madsen Mygdal, vi kom hos hinanden og min far var også en god venstre mand. Johanne gik i skole med bare ben i skoene, men det måtte vi ikke. Mor sagde det så fattigt ud og det var kun fordi Johanne var den hun var, hun kunne tillade sig det. Vi måtte heller ikke rasle til fastelavn. Der kom mange udklædte børn og raslede hos os.

Enkelte år kom der også unge mænd til hest. Og til os lavede mor fastelavnsris, de var vældige flot pyntet med silkepapir og hjemmelavet konfekt. Vi fik også masker, så når vi slog katten af tønden var vi alle sammen klædt ud efter bedste evne. Til middag fastelavns mandag fik vi kommenskringler og varm mælk med sukker og kanel. Påske lørdag fik vi æg i sennepssovs, vi måtte ikke kalde det »skidne æg« som det hed i folkemunde.

Kvindeforeningen i Smørum.

af Rita Holm.

Det er 75 år siden kvinderne fik valgret. Det var resultatet af en hed kvindekamp, der var ført over 30-40 år. I slutningen af forrige århundrede stiftedes flere kvindeforeninger og kvindelige fagforeninger, men den for-gæves kamp for at opnå en politisk ligestilling med mændene, medførte en afmatning af kvindekampen i årene omkring 1900. Flere kvindeforeninger blev opløst, men de kvindelige fagforeninger holdt fanen højt indtil 1915, hvor kvindernes stemmeret indførtes. Før da havde de i 1903 fået stemmeret til menighedsrådene og i 1908 stemmeret til kommunalvalgene.

Efter 1915 blomstrede kvindeforeningerne igen og op i 1924 fik Smørum en kvindeforening. Foreningen var i begyndelsen tænkt som en slags omsorgsforening for ældre og mindrebemidlede kvinder, hvor sognets gårdmandskoner stod for arrangementet.

Bag foreningen stod lærerinde frk. Ellen Nielsen i Smørumnedre som fik råd og støtte af den senere minister Jens Smørum. Ellen Nielsen var leder af en KFUK-afd. i København og hun startede også en KFUK-afd. for egne piger. Denne foretagssomme kvinde fandt også at voksne kvinder udover spejderalderen havde behov for en pause i deres overbebyrdede hverdag med hårdt arbejde og børnepasning.

Foreningen.

Foreningens mødested blev den nybyggede skole på Flodvej i Smørumnedre og man blev enig i at mødes een gang om måneden. Bertha Frandsen fra Bosagergård gav kaffen og fløden i de første år og de andre gårdmandskoner bagte på skift kager til kaffen. Frk. Nielsen inviterede mange foredragsholdere til Smørumnedre, og disse holdt foredraget gratis mod at de fik bilen fra Måløv station (3,50 kr) betalt og samtidigt gav frk. Nielsen en god middag til foredragsholderen.

Foredraget indledtes med en sang og lærerinde Bertha Nielsen spillede klaver under sangen. Når foredraget var slut blev kaffen serveret af de unge døtre fra gårdene, der også vaskede op efter foredraget. Udover foredragene blev der afholdt en årlig skovtur, hvor man tog ud for at se et eller andet, een husker man tog på Junker Savværk i Køge. Efter det planlagte besøg tog man i skoven og spiste den medbragte mad. Ved juletid havde man et julemøde, hvor lokalet blev pyntet med

gran og julegodter blev flittigt delt om. Der var ingen mand eller børn med til disse arrangementer.

Foreningen omkring 1940.

Efter nogle år begyndte de fremmødte at betale 25-50 øre pr. møde og beløbene gik til skovtur og julemøde. Under krigen blev det almindeligt at medbringe kaffeerstatning og Karen Christensen fra Stormosen husker de nøjsomme tider, hvor Karen og hendes nabo Meta vandrede over de mørke marker og veje. Begge bar hver en papirpose med 4-5 teskefulde kaffeerstatning. Når de var ankommet til skolen, gik de alle efter tur ud i køkkenet og afleverede kaffeerstatningen til frk. Nielsen, der havde en stor kaffepose hængende over en stor gryde på en lang stang, der var speciel fremstillet af smeden i Smørumnedre.

Foredragsholderne fra 1940-1950 var bl.a. de gårdmandskoner som havde været ude og rejse. Mange af dem havde billeder enten papir eller lysbilleder som de viste, og samtidigt fortalte de om deres oplevelser. Det var jo før det blev almindeligt, at rejse ud.

Der kom også foredragsholdere udefra som bl.a. fortalte om Grønland og viste billeder. Ved juletid læste Ove Riis-Nielsens mor forhenværende lærerinde Riis-Nielsen julehistorier, hvilket endnu huskes med glæde. Ligeledes husker andre Eva Ludvig Mikkelsen fra Schäfergården som en dygtigt kvinde, der forstod at sætte sig ind i et emne og derefter holde foredrag i foreningen.

Foreningens opløsning.

Omkring 1950 gik foreningen i opløsning. Nye tider var på vej, tider hvor kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet, de kom ud og rejste og fik på den måde bedre kontakt med omverden. Foreningen havde størst betydning for de kvinder, der i landbruget og gartnerierne arbejdede uden kontakt med andre end familien og som ofte var overbebyrdet med fysisk arbejde og børnene pasning. Endnu husker adskillige at de glædede sig til disse møder og skovture. For dem var foreningen et »åndehul«, hvor de kunne slappe af uden mand og børn og hvor de kunne opsamle viden om andre verdener end deres egen, en viden der blev formidlet af andre kvinder.

Nogle år efter foreningens opløsning i 1950 stiftedes Ledøje-Smørum husholdningsforening som kom til at

*Kvindeforeningen på udflugt ca. 1924.
Øverst.*

1. frk. Nielsen, Karen Hansen, Norskekrogen, 3. ?, 4. Sigrid Stryhn Kærhavegård, 5. Inger gift med smed ?, 6. Bertha Nielsen, 7. Maren Verther Smørumnedre 8. Ella Rosenholm Bosagergård, 9. ?, 10. ?,

Frk. Nielsen yderst tv. med et hold KFUM. 1935

dække en del af kvindernes behov. Hvorvidt der har eksisteret en tilsvarende kvindeforening i Ledøje ved vi ikke, men vil meget gerne høre om det hvis det skulle være tilfælde.

Kilder: Erindringer af Ella Rosenholm m.fl. Ledøje-Smørum Lokalhistoriske Arkiv.

Arkæologi.

Gennem det forløbne år har arkæologigruppen registreret oldtidsredskaber som er fundet og opbevares på Nonnemosegård. Her er fundet økser, som peger på at de er frembragt efter model i metal (bronze) hvilket gør at de kan tidsbestemmes til en periode ca. 2000-1000 år før vor tidsregning.

Lokalsamlingen har også modtaget en del økser fra ældre bondestenalder ca. 4500-3000 år før vor tidsregning fra Hans Jensen, og disse økser er fundet på Gersagergårds jorder. Vi takker Hans Jensen for at andre må se og opleve de dejlige økser, der er fundet på hans jord og som nu opbevares i Smørum Gl. Skole.

Udover amatørarkæologernes arbejde, har også de professionelle arkæologer arbejdet i Ledøje-Smørum og vi bringer et uddrag af de sidst udkomne bøger »Arkæologiske udgravninger i Danmark 1988-89«.

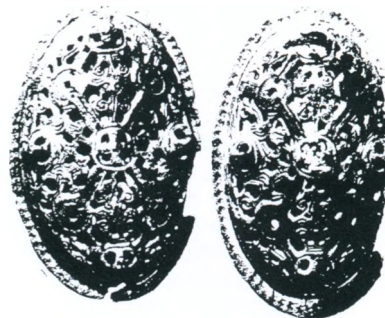
35. Smørumovre landsby
Smørum

Brønd og hus
Vikingetid-nyere tid.

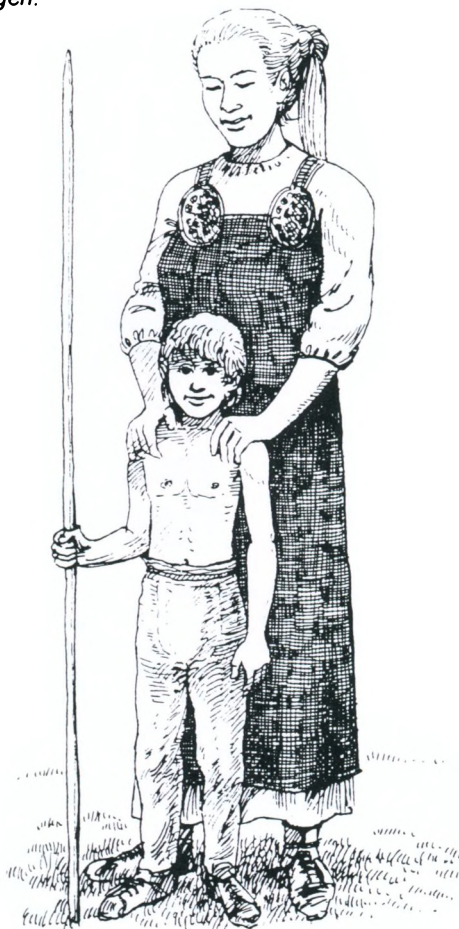
Den arkæologiske undersøgelse af Smørumovre, der startede i 1985 som et beskæftigelsesprojekt i samarbejde med N II, Ledøje-Smørum kommune og Københavns amt Beskæft.sekr., blev i 1988 afsluttet med en større udgravning ved gården Vigholm. Det lykkedes at påvise rester af de forgængere til den nuværende gård, der er opført efter en brand i 1916. Det sidst nedbrændte stuehus lå lige op til den sydlige staldbygning, men denne bygning har kun haft en ret kort levetid. Lige syd herfor fandtes rester af endnu en bygning, der er opført efter Svenskekrigen i 1660. Meget tæt på dens østgavl lå en stor kampestensbrønd med en indvendig diameter på ca. 2 m. I og omkring brønden og renæssancehuset blev fremgravet et meget stort lertøjsmateriale.

Bebyggelsesresterne fra sen vikingetid og fra middelalderen fremkom i form af grøfter og stolpehuller med et mindre genstandsmateriale bestående af mønter og skår fra Østersøkeramik, kuglepotter og kander.
N II 54488

Anne Preisler

Disse smukke spænder herunder er fundet i en kvindegrav fra viningetiden. De to store ovale har holdt kvindens kjole sammen ved skuldrene, som du ser på tegningen.

36. Egelund
02.02.12 Smørum

Megalitanlæggraveboplads
Neoæ.Br.y.br-æ.j.oldtid

ve kommer våben og rige madgaver.

*Niels Chr.Andersen
Jens Henrik Jønsson*

Forud for byggeri syd for Smørumnede undersøgtes et større område for bopladsrester fra oldtiden, formentlig yngre bronzealder/ældre jernalder. Overraskende var fundet af to brændtbensgrave under flad mark fra æ.br.per. III. Den ene grav indeholdt en arming, en dobbeltnap, en syl og en bøjlennål, mens der i den anden fandtes en lille kniv, alt af bronze. derudover erkendtes et ødelagt megalitanlæg med en del keramik fra TNC, samt to urnegrave fra yngre bronzealder/ældre jernalder.

Endelig fandtes en cirkulær, delvis stenfyldt grøft – muligvis fra en nedbrudt gravhøj.

Christian Adamsen / Niels Hartmann

1989

30. Ornehøjgård
02.02.12 Smørum

Gruber
yngre bronzealder
andet anlægsarbejde

Der afrensedes et felt på ca. 35x10 m af det allerede muldafbrømmede trace. Herved fremkom en kogegrube og en stenfyldt grube med lidt flintafslag og keramik. Datering på grundlag af keramik. Området ligger nær en sløftet højgruppe.

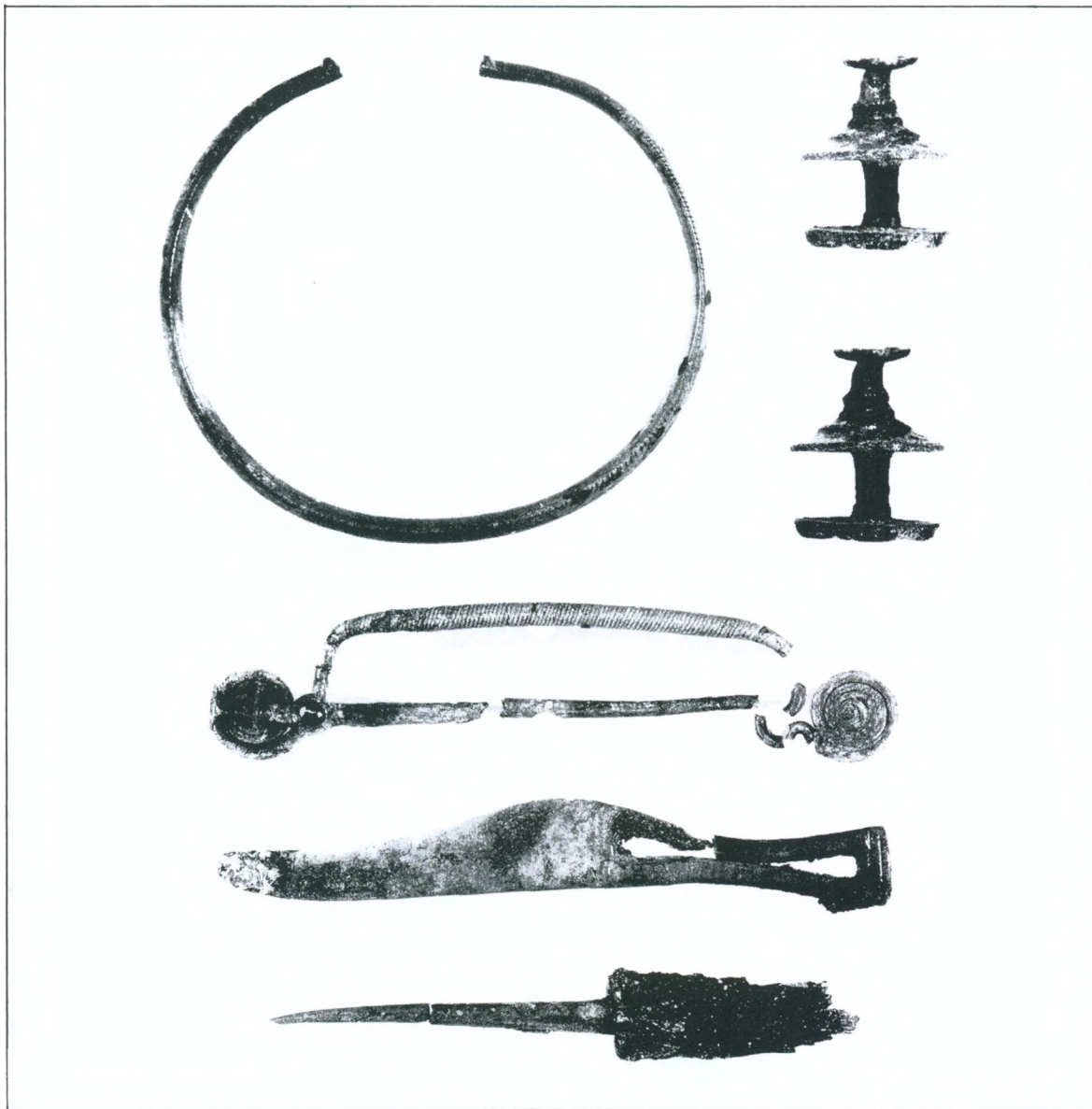
Jens Henrik Jønsson.

31. Rytterkær
Bopladsgravplads.
02.02.12 Smørum

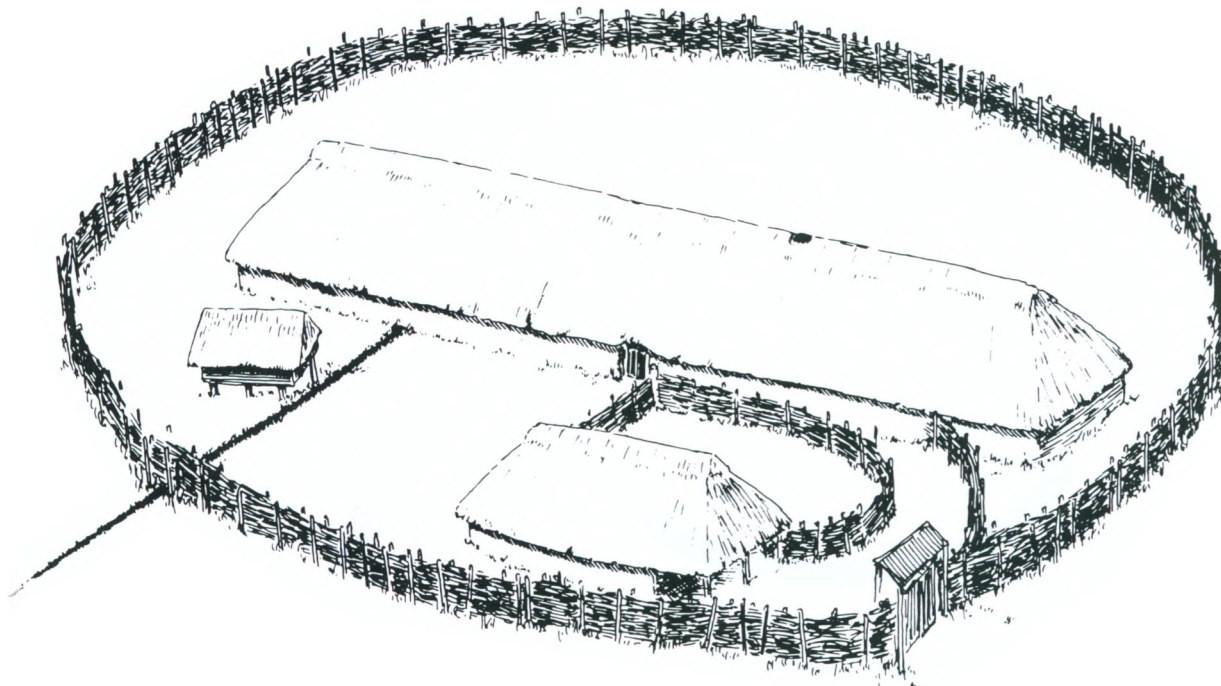
Æl.jy.germ.-æ.vik.

På en højderyg ca. 600 m øst for Smørumovre kirke prøveundersøgtes et ialt 7 ha stort område på begge sider af Råbrovej. Der fremkom herved bebyggelsesspor i form af koncentrationer af gruber. Selve bebyggelsen må være ødelagt af vejen. På det højestbeliggende punkt inden for undersøgelsesarealet påvistes endvidere en gravplads. Denne kunne i en efterfølgende fladeafdækning på 4.000 m² afgrænses til tre sider. Der udgravedes ialt 45 jordfæstegrave samt et antal gruber med brændt knoglemateriale.

Hovedparten af gravene er udstyret med en jernkniv, eventuelt tillige en hvæssesten, tenvægt og nogle få glasperler. To kvindegrave indeholdt komplette eller næsten komplette smykkesæt, og fra et par mandsgra-

36. Egelund. Arming, dobbeltknapper, kniv og syl af bronze. Arming 1:1,5 øvrige 1:1. Jan Møllerstrøm fot. Fra. Arkæologisk udgravninger 1988.

34. *Torstrop Vesterby. Rekonstruktion af gårdsenhed fra romersk jernalder. Kennet Faye Paulmann del. Fra: Arkæologisk udgravninger 1989.*

32. Råbrovej
02.02.12 Smørum

Huse
Rom.førrøm./germ.
Andet anlægsarbejde

Ved udgravning af et ca. 3.000 m² stort areal inden for et område på ialt 33.000 m² erkendtes to huse. Det ene var ca. 30 m langt med spor efter vægstolper. Huset var skåret igennem på langs af en kloak. Hustypen kan placeres i romersk jernalder. Keramik fra nærliggende gruber hører til samme periode. Det andet hus kunne kun

delvist afdækkes p.g.a. et levende hegn. Dette hus har haft mindst tre sæt tagbærende stolper. Typen skal enten placeres i førromersk eller germansk jernalder. Keramik fra nærliggende gruber tyder på en datering til førromersk jernalder. Endelig blev der fundet keramik fra bronzealderen. Et tilstødende areal vil blive undersøgt i 1990. På dette ligger bl.a. en bronzealderhøj.

Elisa Fønnesbech-Sandberg

1. A + B Balsmoseskolen 1989-90 på besøg i Smørum Gl. Skole.

LOKALSAMLINGEN.

af Rita Holm.

I det forløbne år har vi haft et stort besøgstal i lokalsamlingen. Mange interesserede borger har fundet vej til Smørum Gl. Skole for at få lidt kendskab til den kommune, de og deres børn bor i. Vi har indtil oktober haft ca. 650 besøgende siden nytår 90. Det er vi meget glade for, fordi det støtter os i vore bestræbelser på at skabe gode muligheder for at fortælle kommunens historie. Det har også glædet os igen i år at modtage børnehaverbørn og skolebørn, og vi håber de vil forsætte med at besøge os.

Vi har i år modtaget en norsk slægt ca. 35 personer til rundvisning i kommunen. Slægten havde rødder omkring 1700 i Ledøje og Hove. Flere historiske foreninger fra andre kommuner fandt også vej til os og blev på samme måde guidede rundt til de historiske steder i kommunen.

Vi har modtaget mange fine gaver fra beboere i Ledøje-Smørum, gaver som alle havde tilknytning til personer og steder i lokalområdet. I et enkelt tilfælde måtte vi gå på auktion for at redde flere ting til kommunens historie, fordi staten var arving og derfor måtte lade genstandene gå på auktion. Vi erkender, at det kun kan blive særtilfælde og kun for effekter med lav værdi, da vi ikke har økonomi til den slags.

Arkivet

Vi har igen fået nye materialer til belysning af slægts- og lokalhistorie idet vi har indkøbt microfiche af kirkebøgerne fra 1814-1885 fra Ledøje og Smørum sogne. Ligeledes har vi fået registraturen over matriklen 1844 med alle ejer på matriklerne fra 1844 til 1920-30 i Ledøje og Smørum, Hove, Nybølle og Smørumnedre.

Arkivet har også i år været godt besøgt af slægtsforskere og vi har i øjeblikket brevveksling med svenskere, nordmænd og to amerikanske ægtepar, ligeledes har vi haft besøg af en dansk-australier.

Arbejdsgruppen har i det forløbne år registreret materiale, malet og opbygget udstillingsmateriale. Den store arbejdsvillighed de lægger for dagen er vi meget taknemlige for og vi håber de vil forsætte deres gode arbejde til gavn for mange. Også fra Ledøje-Smørum Bibliotek modtager vi gennem hele året en stor hjælp fra det altid velvillige personale, tak.

Sengehalm var en god forretning

Vi bringer en gammel artikel af redaktør Jens A. Pedersen om salg af sengehalm. Omegnens bønder har gennem flere hundrede år solgt halm til senge eller staldbrug på Københavns torve. Også bønderne har fra tørveegnen tog i 1700-tallet på mindst en ugentlig torvedag til København, hvor de medbragte deres overskudsproduktion fra landbruget til salg på torvene.

I begyndelsen af dette århundrede tog mange bønder hver dag til København, hvor de solgte og indkøbte vare. Vi vil her lade Jens A. fortælle om sengehalm som fortrinsvis blev solgt på halmtorvet i København – deraf navnet:

Sengehalm var en god forretning

Redaktør Jens A. Petersen skriver i humoristiske vendinger om gamle dages handel med sengehalm fra bøndergårdene på egnen.

For de moderne senges tid med krølulds Madrasser og forskellige former for fjederbunde, var halm det mest anvendte materiale. Sengene var overalt mere eller mindre fine »kasser«, alt efter folks økonomiske evne, og naturligvis finest udført i de velhavende borgerhjem i København og hos storbønderne på vor egn, men i princippet var de ens med en nogenlunde god bund eller endda helt uden bund, så gulvet udgjorde sengebunden.

Foto Nationalmuseet: Halmtorvet.

Det gode tykke lag halm skulle med passende mellemrum udskiftes ved at blive fyldt op med frisk halm, men mange steder blev det nederste lag liggende, og det var således et godt ynglested for mus og jævnligt også for rotter, for begge disse dyrearter havde man til overflod i næsten alle hjem fra de rigeste til de fattigste.

Det var også gode opholdssteder for lopper og lus, der var helt almindelige dengang. Lækatte og mår kunne nok skabe lidt uro i sengene, når de i halmen var på jagt efter mus og rotter, men de var alligevel kærkomne, for de kunne hurtigt rydde ud i al den anden dyrebestand.

Det hele var jo ret så »hyggeligt« for dem, der lå i sengene var aldrig helt alene.

Lus og lopper var så almindelige, at de fandtes i ethvert hjem, og der fortælles således, at det vrimlede med dem i dagvognen, der fra Købe kørte over Taastrup til København, så man ved en tur med dagvognen altid fik en frisk bestand af de små dyr, og det er end ikke så forfærdelig længe siden, at man på en tur med en Københavns sporvogn fik nogle lopper med hjem i tilgift.

Lusene sad ofte i tykke lag langs sømmene på mandfolkenes skjorter og kvindernes særke, men ved at føre sømmene på skjorter og særke hen over flammen på et tændt lys eller over lampeglasset på en tændt petroleumslampe, blev de mange lus forbrændt og styrtede sydende ned i flammerne. Der er nok nogle af de ældre, der husker denne effektive udryddelse af lus, men der var hurtigt lige så mange igen.

Fra hele egnen kom bønderne kørende ind til København med sengehalm. De tog ophold med deres store halm-læs på Halmtorvet, men de kørte for sengehalmens vedkommende mest rundt i gaderne, og råbte på deres sjællandske hede-bodialekt »Sænge-galæm«, så det gjaldende mellem husene og, så kom de københavnske mandammer ud for at købe nyt sengehalm til familiens dobbeltsenge.

Sengehalm, der jo var tærsket med spejl i de gamle gårde var ikke mere rentærsket, end der stadig sad nogle kerner på stråene, så der var noget for musene at søge efter og gøre sig tilgode med i sengene.

Prisen på sengehalm var højere end prisen på det halm bønderne solgte til hovedstadens store hestebestand, så det var en god forretning at sælge sengehalm, men det skulle jo også være hvedehalm.

Ingen ved og ingen kan opgøre, hvor store mængder af sengehalm, halm til hestestaldene, hele neg med korn, skåret hakkelse med havre, der gennem tiderne er ført til København.

Hestebestanden i København var meget stor. Købmændene havde hestekøretøjer, velhavende folk kørte ud til deres lystgårde ved Strandvejen og mange andre

havde heste. De gamle Hestestalde findes mange steder endnu i gårdene i det indre København. Her kan bl.a. nævnes »Journalisternes Hus« på Gammelstrand, hvor man inde i gården har indrettet den gamle hestestald som et særpræget mødelokale med bevarelse af spilbomme, stenbrølægninge, ja sågalt gammelt sele-tøj m.m.

Der var jo også en stor garnison af rytteri i København, så afsætningen af bøndernes varer var let, og mange havde faste kunder, der aftog halm, hø, hele havreneg, hakkelse m.v., men halvdelen fandt gerne sted på Halmtorvet til de faste kunder og naturligvis især til de mere tilfældige. Her samledes bønderne fra hele egnen. Bønderne hentede mange penge ved handelen i København, men der blev også brugt mange penge under denne stadige forbindelse med hovedstaden, de mange gæstgivergårde og værtshuse. Men tog det ikke så nøje med at bruge penge i dag, for man kunne jo køre ind med nye læs i morgen.

Jens A.

